



Predlog za derazglasitev etnološkega spomenika lokalnega pomena

## Roženberk – Kregeljev mlin (EŠD 8106)



Novo mesto, junij 2013



Številka: 35105-0006/2013/3

Zadeva: Predlog za derazglasitev etnološkega spomenika lokalnega pomena  
Roženberk – Kregeljev mlin (EŠD 8106)

Izdelal: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije  
Območna enota Novo mesto  
Skalickega ulica 1  
8000 Novo mesto

Gradivo pripravil: mag. Dušan Štepec, univ. dipl. etnolog in kult. antropolog ter prof.  
umet. zgod.

Vodja enote: dr. Robert Peskar, univ. dipl. um. zgod.

Datum: Junij 2013



## Roženberk – Kregeljev mlin

### Identifikacija spomenika

Ime spomenika:	Roženberk – Kregeljev mlin
EŠD:	EŠD 8106
Naselje:	Roženberk
Katastrska občina:	Cirnik in Bistrica
Parcelna številka:	*3 (stavbišče), 159/2, 2170/1 – del, 2192/2 – del in 1853, 1854, 1869/22
Grafična priloga:	digitalni katastrski načrt DKN v merilu 1 : 1000
Obseg razglasitve:	etnološki spomenik

### Opis spomenika

Domačijo nekdanjega mlinarja Roženberk 3 sestavljajo stavba mlina in štiri manjša gospodarska poslopja, ki so razporejena v gruči. Domačija stoji na samem, jugovzhodno od strnjenege dela vasi, na desnem bregu potoka Kostanjšca, ki je levi pritok reke Mirne v osrednjem delu Mirnske doline. Do stavbe mlina je speljan približno 400 metrov dolg umetni jarek – mlinščica, po kateri je iz potoka speljana pogonska voda do mlina.

Stavba mlina je zidana hiša s frčado, ki pod isto streho združuje stanovanjske prostore ter mlinski delovni prostor s tremi mlinskimi napravami ter stopami. Hiša zgrajena iz kamna in ometana ima pravokoten tloris, iz katerega v obliki nadstreška izstopa frčada, ki sloni na dveh podpornih stebrih. Vhod v mlin predstavlja lesen portal z dvokrilnimi vrati. Ob severni stranici mlina stoji zidana drvarnica. Ob severovzhodnem vogalu mlina so urejene betonske zapornice ter lesen sistem korit. Ob njih stoji propadajoče zunanje pogonsko kolo na spodnjo vodo. Stavba mlina je pokrita z opečnim zareznikom, ki je dotrajan. Streha zato na več mestih zamaka. Na več mestih odpada omet na strešnem vencu. Stavbno pohištvo mlina je leseno in dotrajano. V notranjščini stavbe mlina je še nekaj ohranjene notranje opreme (pohištvo), ki pa je v slabem fizičnem stanju.

Ob mlinu stojijo še star in dotrajan zidan hlev za živino in obnovljena čebelnjak ter kozolec na kozla.

Stavba mlina je bila zgrajena v 2. polovici 18. stoletja, sedanjo podobo pa je dobila v zadnji četrtini 19. stoletja. Ostale gospodarske stavbe so mlajšega nastanka – konec 19. in prva polovica 20. stoletja.

### Vrednotenje spomenika

Spomenik je bil razglašen za kulturni spomenik lokalnega pomena leta 2003. Pri vrednotenju smo uporabili sistem vrednotenja, ki ga je utemeljil prof. dr. Vito Hazler (1999) in obsega pet meril:

1. Tipološko ali prostorsko merilo
2. Časovno ali zgodovinsko merilo
3. Etnološko-socialno merilo
4. Likovno ali estetsko merilo
5. Gradbenorazvojno merilo



Lastnik mlina ne želi imeti kulturnega spomenika, zato je na naslovni zavod podal pobudo za odrazglasitev mlina.

Ob ponovnem vrednotenju stavbe smo izhajali iz enakih kriterij, kot smo jih uporabili pri prvem vrednotenju. Na njihovi podlagi in na podlagi terenskega ogleda z dne 17. junija 2013 smo prišli do naslednjih ugotovitev:

#### 1. Geografsko ali prostorsko merilo:

Kregeljev mlin, ki združuje stanovanjske prostore mlinarja z družino in mlinski delovni prostor pod skupno streho predstavlja značilen primer vodnega mlina na kamen na spodnjo vodo ob manjših vodotokih na Dolenjskem. Značilnost tovrstnih mlinov je, da imajo pogonsko kolo izvedeno na lopate, ki jih poganja teža vode, ki se na lopate steka z dvignjenega podesta, ki nosi lesena korita. Druga značilnost tovrstnih mlinov pa je dolg umetno skopan jarek - mlinščica, s katero so mlinarji vodo iz večjih in manjših vodotokov preusmerjali k mlinu na mlinska kolesa. Mlinščica Kregeljevega mlina je sicer še ohranjena, vendar pa v njej že dolgo ni več toliko vode, kot jo je bilo pred ureditvijo vodovoda na vodotoku Kostanjščica, iz katerega se napaja mlinščica.

Arhitektura mlina posnema arhitekturo večje zidane kmečke hiše. Razlika je le v tlorisu, kjer je namesto "štiblca" v severnem delu hiše urejen mlinarski delovni prostor ("malnca"). Tudi njegova zidana gradnja sodi med značilno gradnjo za mline, ki so bili v tem delu Dolenjske zgarjeni po letu 1850. Do takrat so bili poleg zidanih tudi leseni mlini.



Slika 1: Poškodba stranskega jezua na mlinščici v letu 2006. Foto: D. Štepec, julij 2006. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.



Slika 2: Saniran jez na mlinščici leta 2006. Foto: D. Štepec, nov. 2006. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.

## 2. Časovno ali zgodovinsko merilo:

Kregeljev mlin s pripadajočimi gospodarskimi stavbami (hlev, svinjak, kozolec na kozla in čebelnjak) sodi med starejše še ohranjene vodne mline v porečju reke Mirne. Izpričan je že v Jožefinskem vojaškem zemljevidu s konca 18. stoletja. Bolj natančno pa je dokumentiran v reambulančnem katastru za Kranjsko (1869 – 1882). Do nedavnega je bil Kregeljev mlin eden zadnjih še delujočih mlinov na kamen v Mirnski dolini. Občasno je deloval za lastne potrebe, saj mu večje obratovanje ni dopuščalo pomanjkanje pogonske vode zaradi zajetja pitne vode na Kostanjšci leta 1992 za potrebe jeseniškega vaškega vodovoda. Od leta 2010 ne deluje več, saj je bilo takrat uničeno njegovo zadnje vodno kolo. Notranje mlinske naprave od takrta dalje samevajo in propadajo.



Slika 3: Uničeno pogonsko kolo ter propadajoča vodna korita. Foto: D. Štepec, junij 2013. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.





Slika 4: Propadajoče mlinske naprave in stope v mlinu. Foto: D. Štepec, junij 2013. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.

### 3.Etnološko- socialno merilo:

Kregeljev mlin je po svoji arhitekturni zasnovi, po obliki mlinskih koles in po velikosti pripadajočih gospodarskih stavb reprezentativen za mlinarja z majhno kmetijo. Njegova osnovna mlinarska dejavnost mu ni omogočala dovolj virov za preživetje, zato se je moral ukvarjati tudi s kmetijo, da si je lahko zagotovil osnovno eksistenco. O tem pričajo manjše gospodarske stavbe ob mlinu. Svinjak na domačiji mlinarja je bila najbolj pomembna gospodarska stavba. V njem je mlinar redil svinje za lastno uporabo, predvsem pa za prodajo. Prodaja svinj je mlinarju pomenila pomemben vir dodatnih prihodkov, s katerimi je lahko preživel svojo družino. Lesen svinjak, ki je stal ob severni stranici mlina, je lastnik leta 2006 predelal v drvarnico. S tem je bila delno okrnjena avtentičnost spomenika v smislu ohranjanja etnološke oz. socialne pričevalnosti mlina. Ostale gospodarske stavbe so še ohranjene, čebeljak in kozolec sta obnovljena.



Slika 5: Lesen svinjak s svinjsko kuhinjo, ki je bil po letu 2006 predelal v drvarnico. Foto: D Štepec, julij 2006. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.



Slika 6: Nova drvarnica na mestu starega lesenega svinjaka. Foto: D. Štepec, november 2006. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.



Slika 7: Obnova kozolca v letu 2011. Foto: D. Štepec, april 2011. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.



Slika 8: Kozolec in čebelnjak na domačiji mlinarja. Foto: D. Štepec, junij 2013. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.



#### 4. Likovno ali estetsko merilo:

Stavba mlina ima nekaj likovnih poudarkov, ki pa niso stilsko določljivi. Izpostaviti velja z barvo in v debelini ometa poudarjene vogale na zunanjsčini stavbe mlina ter obrobe okrog oken. Poseben poudarek pa predstavlja iz osnovnega tlorisa izstopajoča frčada, ki stoji na dveh stebrih. Frčada sredi osi na glavnem pročelju je posebej izstopajoč člen arhitekture tega mlina, ki s svojim volumnom poudarja glavni vhod v stavbo mlina. Zaradi delovanja vlage v ometu na fasadi, so dekorativni elementi iz leta v leto manj vidni, saj propadajo in s fasade odpadajo. Streha na frčadi je navzdrževana, zato voda zamaka njeno strešno konstrukcijo in ji v kratkem grozi, da se podre sama vase.



Slika 9: Stavba mlina ima likovno obdelane vogale. Ker stavba ni sanirana, ti dekorativni elementi sve bolj propadajo. Foto: D. Štepec, september 2010. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.

#### 5. Gradbenorazvojno merilo:

Kregeljev mlin s sistemom mlinščice, vodnih korit ter mlinskim postrojenjem ohranja spomin na starejšo tehnologijo mletja na kamen, ki ga je v večjem delu Dolenjskega v prvi in drugi polovici 20. stoletja nasledil modernejši valjčni mlin na vodni ali električni pogon. Ob manjših vodotokih pa se je starejši način mletja ohranil do današnjih dni. Gradbenorazvojno Kregeljev mlin s staro tehnologijo mletja ne predstavlja posebnega gradbenorazvojnega dosežka. V tem delu Mirnske doline ni bilo ekonomskih in naravnih pogojev, da bi se tu, razen v redkih izjemah, razvila naprednejša oblika valjčnega mlina.

### **Varstveni režim spomenika**

Varstveni režim je določen v Strokovnih podlagah za razglasitev kulturnih spomenikov na območju Krajevne skupnosti Šentrupert v Občini Trebnje (julij 2003), ki so sestavni del Odloka o razglasitvi kulturnih spomenikov na območju Krajevne skupnosti Šentrupert v Občini Trebnje za kulturne





psomenike lokalnega pomena (Ur. list, RS, št. 127/2003) in Odloka o spremembah Odloka o razglasitvi kulturnih spomenikov na območju Krajevne skupnosti Šentrupert v Občini Trebnje za kulturne spomenike lokalnega pomena (Ur. list RS, št. 76/2010; 41/2011):

Za kulturni spomenik velja varstveni režim, ki prepoveduje:

- objekt poškodovati ali podreti,
- spreminjati tlorisno in višinsko zasnovo,
- spreminjati konstrukcijsko zasnovo in gradivo,
- nanj nameščati reklamne panoje, izveske in svetila, ki niso v skladu z oblikovno in vsebinsko zasnovo objekta.

Izjemoma je ob predhodnem soglasju pristojne službe za varstvo kulturne dediščine možno:

- Na osnovi predhodnih konservatorskih raziskav spremeniti dele stavb oz. stavbne opreme v kvalitetnejše oz. avtentičnejše stanje.
- Izvajati znanstveno raziskovalna dela.
- Spremeniti oz. dopolniti namembnost objekta, če ni možno zagotoviti prvotne funkcije in če s tem nista bistveno prizadeti materialna substance in pričevalnost objekta.
- Spremeniti oz. dopolniti konstrukcijsko zasnovo, če ni mogoče drugače zagotoviti statične stabilnosti objekta.
- Posegati v okolico objekta zaradi njegove boljše predstavitve.

### **Vplivno območje**

Kulturni spomenik nima vplivnega območja.

### **Kratek povzetek utemeljitve predloga za derazglasitev**

Kregeljev mlin je od razglasitve leta 2003 do danes izgubil nekaj večjih spomeniških vrednosti: namesto nekdanjega svinjaka je zgrajena drvarnica, propadlo je še zadnje pogonsko kolo. Zlasti propad pogonskega kolesa je bila ključna degradacija kulturnega spomenika. Od pogonskega kolesa je namreč odvisno delovanje mlina ter njegova interpretacija. Ocenjujemo, da bi mlin z obnovljenimi pogonskimi kolesi in notranjimi mlinskimi napravami še vedno imel dovolj spomeniških lastnosti, da bi ohranil status kulturnega spomenika lokalnega pomena še naprej.

Oteževalna okoliščina je, da lastniki ne želijo več imeti kulturnega spomenika, saj so prepričani, da jih varstveni režim ovira pri njihovem razvoju, predvsem pa ogroža njihovo eksistenco. Lastnik je socialno prešibek, da bi s svojimi skromnimi prihodki zagotavljal redno vzdrževanje mlina in pripadajočih stavb. Lastnik že nekaj let ni več v stanju, da bi zmožl obnoviti zunanja pogonska kolesa in mlinske naprave v notranjščini mlina.

Na podlagi omenjenih razlogov in na podlagi ugotovljenega stanja na terenu z dne 17. junija 2013 predlagamo Občini Šentrupert derazglasitev spomenika.

Kljub derazglasitvi bo Kregeljev mlin obdržal minimalni varstveni status dediščine in bo ostal vpisan v registru nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo. Obstoječi obseg dediščine bomo na podlagi novih ugotovitev zmanjšali zgolj na stavbo mlina.



**Katastrski načrt z vrisanim območjem kulturnega spomenika v merilu 1 : 1000**



## Viri in literatura

Dosje o enoti kulturne dediščine *Roženberk – Kregeljev mlin (EŠD 8106)*. Arhiv ZVKDS – OE Novo mesto.

Kos, Janez 1976: *Roženberk*. V: Krajevni leksikon Slovenije, III. Knjiga. Svet med Savinjskimi alpami in Sotlo.

Krajevni leksikon dravske banovine, Ljubljana 1937.

Melik, Anton 1953: *Mlini na Slovenskem*. Geografski vestnik 25, str. 3 – 26.

Podgornik Judita in sod. 2003: *Strokovne podlage za razglasitev kulturnih spomenikov na območju Krajeven skupnosti Šentrupert v Občini Trebnje*. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto.

Reambulacijski načrt za Kranjsko, k.o. Cirnik. Arhiv Republike Slovenije.

Režun, France 1992: *Naši kraji. Podobe preteklosti in sedanjosti v občini Trebnje*. Trebnje: Center za izobraževanje in kulturo Trebnje.

Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787. Opisi in karte. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.

Struna, Albert 1955: *Vodni pogoni na Slovenskem*.

Štepec, Dušan 1999: *Evidentiranje in inventariziranje nepremične etnološke dediščine v občini Trebnje*. Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto.

Štepec, Dušan 2009: *Identificiranje in vrednotenje kulturne dediščine* [magistrsko delo]. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta.

Topole Maja 1998: *Mirnska dolina. Regionalna geografija porečja Mirne na Dolenjskem*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

## DOSTAVITI:

1. pristojni organ lokalne skupnosti (občina);
2. lastnik spomenika;
3. dosje spomenika, tu;
4. arhiv elaboratov, tu;
5. INDOK Ministrstva za kulturo, Maistrova 10, 1000 Ljubljana